

Ἐξήλθε δὲ ἀφήσας τὸν Βανουὰ καταβεβλημένον.

Τί ἔλεγον λοιπὸν περὶ αὐτοῦ; Ὑπέθετον λοιπὸν ὅτι ἦτο κατεστραμμένος, ἄνευ πόρων, ἀφ' οὗ ὠρίλουν πλέον περὶ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου του; Καὶ μὲ ποίαν τιμὴν, βεβαίως;

Ἐγνώριζε κάλλιστα ἐκ πείρας τί ὀνομάζουν εἰς τοιαύτας περιστάσεις τιμὴν λογικὴν.

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΠΙΡΡΟΑΙ.

§ 1. Ἡ ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἐξαιρέτως τῆς Ἰταλίας ἐπενέργεια τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἐγένετο παρὰ τοῖς λογίοις ἀντικείμενον μακρᾶς ἀμφισβητήσεως. Εἶναι τοῦτο ζήτημα ἐνδιαφέρον τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, ὥστε οὐκ ἄπορον ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀσμενέστερον ἀσπάζονται τὴν δοξασίαν ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ παρελθόντος ὀφείλουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἐμφύτους τῇ λατινικῇ φυλῇ δυνάμεις.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὐδὲν ἐπικινδυνότερον τοῦ συστηματικοῦ πνεύματος καὶ τῶν προλήψεων τοῦ συγγραφέως. Ὁ ἱστοριογράφος εἰς οὐδεμίαν πρέπει νὰ ἀνῇκῃ ἐθνικότητα, ἀλλὰ νὰ φαίνεται, ὡς λέγει ὁ Λουκιανὸς «ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ ἄπολις, αὐτόνομος, ἀεσιλεύτος»¹⁾. Ἡ παρὰ τὴν ἀμερολήπτως καὶ ἐξ ὕψους τὰ γεγονότα, νὰ ἀναδιψᾷ ἀπαθῶς τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ νὰ πορίζηται τὰς διαλεκτικὰς συνεπείας τῶν τοιαύτῃ ἢ ἀποστολῇ του.

Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀνελιξέως τῶν διανοητικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ὑπὸ νόμον ἀμετάβλητον καὶ ἀναγκάιον, τὸν τῆς προόδου. Λέγω δὲ ἀμετάβλητον τὸν νόμον, καθότι αἱ ἀνακυκλήσεις (corsi e ricorsi) τοῦ μεγαλοφυοῦς Βίκου ἀπατηλὴ ἐστὶν ὁπτασία. Ἐκαστος αἰὼν ἔχει τὴν ἀποκάλυψίν του· ἕκαστος λαὸς τὸν λόγον του· ἕκαστος ἔθνος παρέχει τὰ ἑαυτοῦ καὶ εἰσπράττει τὰ τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ἂν εἶναι μία ἡ ἀνθρωπότης, οὐ μὴν ἄπαντες οἱ λαοὶ εἶναι ἀλλήλοις ἴσοι· διαφέρει δὲ φυλὴ φυλῆς ὡς ἀνθρώπου ἀνθρώπου. Ἐκάστη φυλὴ ἔχει τὴν ἰδιοτυπίαν της, τοὺς διακριτικοὺς αὐτῆς χαρακτῆρας, τὰ μὲν ὑπερέχουσα, τὰ δὲ τῶν ἄλλων ὑπολειπομένη. Ἡ πολιτικὴ σύνεσις πολλῶ μᾶλλον ἢ ἡ ἀνδρεία ὑπέταξε τοῖς Ῥωμαίοις τὸν κόσμον, καὶ ἡμῶς ὁ Σύλλας, τῷ θριαμβευτικῷ ἄρματι τοῦ ὁποῖου ἤκολούθει δουλωθεῖσα ἡ Ἑλλάς, οὐχὶ δούλους ἀλλὰ δεσπότας εἰσήγαγεν εἰς τὸ Καπιτώλιον. Graecia capta ferum victorem cepit.

Δὲν ἐξετάζομεν τὸ ζήτημα ἂν ἀλήθεια ᾖναι ἡ μῦ-

θος ὅτι ἡ Δεκανδρία μετήνεγκεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος τὴν Δωδεκάδεικτον· τῶν μὲν καταφασκόντων, τῶν δὲ ἀποφασκόντων πιθανῶς ἡ ἀλήθεια ἴσταιται ἐν τῷ μεταίχμιῳ. Εἰ καὶ ἀληθινὸν ἦτο τὸ γεγονός, οὐχ ἦτον ἀναντίρρητον ἤθελεν εἶσθαι ὅτι οὐδαμῶς ἄλλοθι ἢ περὶ τὸ δίκαιον ἐπιστήμη ἀνεπτύχθη ἐπὶ τοσοῦτο ὅσον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς λατινικῆς φυλῆς, διδασκάλου κατὰ τοῦτο διατελεσάτης τῆς οἰκουμένης. Ἀλλ' ἐξαιρέσει ταύτης, οὐδεὶς ἀπροκαταλήπτως βλέπων τὰ πράγματα δύναται νὰ ἀμφισβᾷ, ὅτι τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, τὴν γραμματολογίαν καὶ τὰς τέχνας οἱ Λατίνοι ἐδανείσθησαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, οὓς δύνανται μόνον νὰ καυχῇθωσιν ὅτι καλῶς ἐμιμήθησαν. Ὁ Οὐίργιλιος, μέγας ποιητής, οὐ μόνον ἐσπετέρισθη τὴν ἰδέαν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς συμφύρας εἰς τὸ ποίημά του, ἀλλὰ καὶ ἐννοίας καὶ εἰκόνας ἐνεκόλαψε καὶ παρομοιώσεις παντοδαπὰς τῶν ὁμηρικῶν ῥαψωδιῶν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἡμέτερος Εὐγένειος ὁ Βούλγαρης ἐξελληνίζων τὴν Αἰνείαδα ἐνίοτε δὲν ἔχει ἀνάγκην μεταφράσεως, ἀλλὰ σποράδην ἀντιγράφει ἀπαράλλακτον τὸ κείμενον τοῦ Ἑλλήνος ποιητοῦ ὃ ὁ λατίνος εἶχε μεταγλώττισει. Ὁ Ὁράτιος ἀφελῶς ὁμολογεῖ ὅτι τὸ μέλι του ὀφείλει εἰς τοὺς εὐώδεις χυμοὺς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀνθρώπου, καὶ μολοντοῦτο διακηρύττει ὅτι ὁ ἀποπειρώμενος τὴν μίμησιν τοῦ ἀρίστου τῶν λυρικῶν τῆς Ἑλλάδος

... ceratis ope Daedalea
Nititur pennis vitreo daturus

Nomina ponto.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Πείσωνα ἐπιστολῇ του συνιστᾷ τὴν ἐνδελεχῇ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μελέτην.

... vos exemplaria graeca

Nocturna versate manu versate diurna.

Ὁ εὐτράπελος Πλοῦτος μετέφραξε τὴν μέσσην τοῦ Φιλήμονος κωμωδίαν, τὸν δὲ Δίφιλον, τὸν Καρύστιον Ἀπολλοδώρον καὶ ἐξόχως τὸν Μένανδρον μετεγλώττιζεν ὁ γλαφυρὸς Τερέντιος. Τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος εἶναι σταχυολόγησις τῶν ἐπινοήσεων καὶ συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων φιλοσόφων, καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι παρὰ τῆς Στοᾶς ἐλάμβανον τὰς ἐμπνεύσεις των. Italia plena graecarum artium et disciplinarum, λέγει ὁ περικλεῆς τοῦ Ἀττικοῦ φίλος ὁστις — μὴ οὔσης ἐν τῇ ἐποχῇ του γενικευμένης ὡς ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις τῆς λατινίδος — νομίζει ὅτι ὁ ἀξιολογώτερος τῆς Ῥωμαϊκῆς δόξης διερμηνεὺς εἶναι ἡ ἐλληνικὴ Μοῦσα· nam si quis minorem gloriae fructum putat ex graecis versibus percipi quam ex latinis, vehementer errat: propterea quod graeca leguntur in omnibus fere gentibus, latina suis finibus, exiguis sane continentur¹⁾.

¹⁾ Λουκιαν. Πῶς δεῖ ἱστορ. συγγράμ. 41.

¹⁾ Pro Archia Poeta.

Οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν καὶ δι' αὐτῶν οἱ λοιποὶ Ἰτα-
λοὶ ἐξεπαιδεύθησαν καὶ ἐξεπολιτεύθησαν παρὰ τῶν
Ἑλλήνων ὧν τὴν διάλεκτον τοσοῦτον ἐφίλου, ὥστε
ἀπέβη οἰκειοτάτη καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον φιλοπάτρι-
δας ἐξ αὐτῶν. Ὁ Κικέρων τὴν ἐλάτρευε, χρώμενος δ'
αὐτῇ ἐν Ῥόδῳ ἀπήγγειλε λόγον ἐρελκύναντα τὸν
θαυμασμὸν Ἀπολλωνίου τοῦ Μόλωνος ¹⁾. Ὁ Κάσκις,
ὅστις πρῶτος ἐτραυμάτισε τὸν Ἰούλιον Καίσαρα κατὰ
τὰς μορσίμους τοῦ Μαρτίου Εἰδού, καταθρονοθεῖς
ἀφοῦ παρὰ τοῦ δικτάτορος ἀφωπλίσθη, ἑλληνιστὶ
τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν ²⁾. Αἱ Ῥω-
μαῖαι κυρίαι, ὡς γράφει ὁ Ἰουβενάκιος, δὲν εὕρισκον
φράσεις πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν τρυφερωτέρων τῆς ψυ-
χῆς αὐτῶν αἰσθημάτων εἰμὴ ἐν τῷ ἑλληνικῷ γλωσ-
σαρίῳ ³⁾. Ὁ βξύχολος σατυρικὸς οὗτος ποιητὴς μέμ-
φεται αὐτὰς ἐπὶ τούτῳ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀποκαλεῖ
διαφθορεῖς τῶν ἡθῶν, μὴ ἐννοήσας ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ
ἐπιτιμωμένη ἐν ταῖς ἡμέραις του διαφθορὰ καὶ κοι-
νωνικὴ ἀποσύνθεσις ἄλλα δὲν ἦτο εἰμὴ ἡ λήξις
μῆς τῶν φάσεων τοῦ πολιτισμοῦ, ἣν ἄλλη ἡδὴ διε-
δέχετο, ἡ μετέβασις μῆς εἰς ἄλλην ἐποχὴν, ἡ ἀπο-
τέφρωσις τοῦ ἀναβιωσομένου Φοίνικος.

§ 2. Συμπόσιον καινὸν εἶχε τελεσθῇ ἐν Ἀθήναις
ὑπερ εἰς τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων ἀπόστασιν προ-
οιμιάζε τὸν ἐν Παλαιστίνῃ μυστικὸν Δεῖπνον. Τὸ κώ-
νειον ἐρρίγῃ τοῦ σώματος τοῦ τολμήσαντος ἴσως ν' ἀ-
ποκκλύψῃ τὰ Ἐλευσίνια, ὡς βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Σταυ-
ροῦ ἐμαρτύρει ὁ πνευματοποιήσας τὴν μωσαϊκὴν πε-
ράδοσιν. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου
ἐξηγέρθη ὁ δαιμόνιος Πλάτων, ὁ τῆς ἀθανασίας τῆς
ψυχῆς ὑπέρμαχος. Ὁ Ζήνων καὶ Χρύσιππος, ὁ Κρά-
της καὶ Διογένης, ὁ Ἀρίστιππος καὶ Ἐπίκουρος εἶναι
διάφοροι χροιαὶ τοῦ πλατωνικοῦ πρίσματος· στωϊ-
κοὶ δὲ, κυνικοὶ καὶ ἐπικούριοι εἶναι οἱ μεγάλοι τῆς
πολυθείας καθαιρέται καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ προ-
παρασκευασταί.

Τὰ μαντεῖα ἐσίγησαν. Τὰ ἱερὰ ἄλλα ἐστέναξαν
καὶ ἐξέπεμψαν ὑπόκωπον φωνὴν μνηύουσαν ὅτι ὁ
Πάν ὁ μέγας Πάν ἀπέθανε ⁴⁾. Ἦνεώχθησαν φά-
ραγγες καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνέβλυσαν πίδακες πυρὸς, ὁ πο-
ταμοὶ αἱμάτων ἐκχυθέντων ἔπειτα παρὰ τῶν Νερῶ-
νων καὶ Διοκλητιανῶν οὐ μόνον δὲν κατάρθωσαν νὰ
σβέσωσιν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀνερρίπισαν διαδίδοντες
τὴν φλόγα ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων τῆς γῆς.
Πόθεν τὸ φαινόμενον τοῦτο;

Ἐνῷ ὑπεσκάπτοντο τὰ θεμέλια τῶν ναῶν τῶν Ὀ-
λυμπίων Θεῶν, ὁ ἐβραϊκὸς μονοθεϊσμὸς ἀποθήμενος
τὴν φαρισαϊκὴν δεισιδαιμονίαν τὴν ἀσχημίσαν αὐ-
τὸν ἀνεφάνη γυμνὸς καὶ ἄδολος. Τὸ φῶς τὸ περι-
αστράψεν τὸν Ταρσεὺς κατὰ τὴν εἰς Ἀμασὸν ἄ-
γουσαν ¹⁾ διέχυσε τὴν λάμψιν του καθ' ὅλην τὴν
οἰκουμένην. Ὁ Παῦλος ἦτο Ἰσραηλίτης, ἀλλ' Ἰσραηλί-
της ἑλληνιστῆς, ἦτοι τὴν πατρίδα καὶ τὴν γλῶσσαν
μᾶλλον Ἕλληνα ἢ Ἰουδαίου. Προπάντων εἰς αὐτὸν
χρεωστεῖται ὅτι ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐσήμανεν Ἰου-
δαϊκὴν αἵρεσιν. Αὐτὸς κῆρεν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ
προδιατεθειμένον τὸ πεδῖον ἐκεῖνο ὃ ἡρωτρίασαν οἱ
Βασίλειοι καὶ Ἀθανάσιοι, ἄχρις οὗ ἡ φιλοσοφικὴ δόξα
ἐγένετο ἐν ταῖς Οἰκουμένικαῖς Συνόδοις θρησκευτικὸν
δόγμα. Αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν πρῶ-
των χριστιανῶν φιλοσόφων διαφωνίαι ἦσαν τὸ πλεῖ-
στον φαινομενικαὶ ἢ τυπικαί, οἱ μὲν γὰρ καὶ οἱ δὲ ἐ-
νεπνέοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀναμνηστικῶν ἀρχῶν.
Ἰουστίνος ὁ μάρτυς διετείνεται ὅτι ὁ θεὸς λόγος πρὶν
ἢ ἐνσαρκωθῇ εἶχεν ἀποκαλυφθῇ εἰς τοὺς σοφοὺς τῶν
ἐθνικῶν. Κλήμης δὲ ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐθεώρει ὡς πρό-
δρομον τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν,
ἣν ὁ Τερτυλλιανὸς, ὁ Ἀρνόβιος καὶ ὁ Λακτάντιος κα-
ταπολεμοῦντες παρεγνώρισαν, τὴν ἀφετηρίαν τῆς
διδασκαλίας ἣν προησπίζοντο. Διὸ τῶν Ἑλλήνων τὰ
ἀρχαιότατα ἄσιατικά δόγματα διωχετεύθησαν εἰς
τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνεκεντρίσθησαν εἰς τὴν χριστε-
πώνυμον θρησκείαν ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Τριαδικὸς
Θεὸς ²⁾ ὁ εἰσαχθεὶς ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως
τῷ διατυπωθέντι ἐν Νικαίᾳ, καὶ τὸ ἀναπολοῦν τὸν
νεοπλατωνισμὸν τοῦ Πλωτίνου καὶ Πορφυρίου πρῶ-
τον κεφάλαιον τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου, τοῦ πιθ-
νῶς συνταχθέντος κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετη-
ρίδα μ. Χ.

Ἕλληνες λοιπὸν προπαρασκεύασαν, Ἕλληνες διὰ
τῆς θεσπεσίας αὐτῶν γλώσσης διέδωκαν πρῶτοι τὴν
χριστιανικὴν διδασκαλίαν· εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται ὁ
νέος τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸς καὶ εἰς τὸν μὴ ἐπιπό-
λαιον παρατηρητὴν ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἀντίκειται, ὡς
γενικῶς φρονοῦσι τῷ χριστιανισμῷ ἀλλὰ συνταυ-
τίζεται ³⁾.

§ 3. Τὸ νέον θρησκευμα ἐν τῷ πρώτῳ ὀργασμῷ
αὐτοῦ εἶχεν ἀπολήξει εἰς βιάσαν ἀντενέργειαν. Οἱ

¹⁾ Πλουτάρχ. Κικέρ. § 8'. ²⁾ Πλουτάρχ. ἐν βίῳ Καίσαρ.

³⁾ Σαυρ. 5'. σελ. 183—195.

⁴⁾ Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ἐκλειπτικῶν χρηστηρ. 17. Εἶναι πε-
ριττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι αἰνιττόμενοι τὸ παράδοξον χωρίον τοῦ ἱε-
ρώς τοῦ Ἀπόλλωνος Πλουτάρχου δὲν ἀποδίδομεν αὐτῷ τὴν ἱστο-
ρικὴν βαρύντητά ἣν ἀπέδωκεν ὁ Dacier ἐν τῇ βίῳ τοῦ Χαίρωνος.
Σημειωτέον πρὸς τοῦτο ὅτι τινὲς τῶν νεωτέρων χρι-
στῶν νομίζουσιν αὐτὸ παραίσχυνον.

¹⁾ Πράξ. Ἀποστόλ. κεφ. Θ'. 3—7

²⁾ Ὁμιλοῦμεν ἱστορικῶς καὶ εὐχὴ θεολογικῶς.

³⁾ Ceux qui connaissent l'antiquité savent assez que le christianisme est venu en occident par les Grecs d'Asie et que c'est en Orient qu'il est né; que les premiers pères, les premiers conciles, les premières liturgies, les premiers rites, tout est de l'Orient; qu'il n'y a pas même un seul terme de dignité et d'office qui ne soit grec, qui n'atteste encore au-
jourd'hui la source dont tout nous est venu. Histoire de Russie sous Pierre-le-Grand par Voltaire, T. VI, B', κεφ. Θ'.

καταδιωχθέντες ἄχρι μαρτυρίου ἐγένοντο ἐξ ὑπομειδῆς καταδιώκται. Ἡ ἐκκλησία κατεδάφιζε τὰ τεμένη τῶν Θεῶν ¹⁾ καὶ συνέτριβε τὰ εἰδωλα μηδὲ λως φροντίζουσα ἂν ταῦτα ἦσαν ἔργα Φειδίου ἢ Πραξιτέλους. Ἐρρίφθησαν εἰς τὴν πυρὰν τὰ βιβλία τῶν βεβήλων συγγραφέων, καὶ οὕτω διὰ χειρὸς χριστιανῶν ἐξηφανίσθησαν ἀνεκτίμητα τῆς σοφίας τῶν πατέρων μας κειμήλια, ἐν οἷς καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ πολυμαθοῦς Ἐπικούρου, καὶ τοῦ πολεμίου τῆς εἰδωλολατρείας, τοῦ ἀγαθοῦ ἠθοποιοῦ Μενάνδρου ²⁾ καὶ πλείστων ἄλλων. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἴσως ὑπερήκοντισαν ἐν τῇ καταστρεπτικῇ παραφορᾷ τῶν τοῦ Ἀραβῆς κατακτητῆς τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Βενδῆλους. Ἡ φιλοσοφία ὑπεχώρει τῇ θεολογίᾳ καὶ ἐν μὲν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἕως ἀπὸ τοῦ ε. αἰῶνος οἱ θύραθεν συγγραφεῖς, οἷος Αὐρήλιος ὁ Κασσιόδωρος ἦσαν σπάνιοι—, *rari nantes in gurgite vasto*,— ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ ὁ χριστιανισμὸς εἶχε σφαγιάσει τὴν Ὑπατίαν καὶ φυγαδεύσει τὸν Δαμάσκιον, τὸν Συμπλίκιον, τὸν Εὐλάμπιον, τὸν Πρισκιανόν, τὸν ἐκ Γάζης Ἰσίδωρον, τὸν Ἑρμίαν καὶ τὸν Φοῖνικα Διογένη, πρὶν ἔτι ἢ ὁ Ἰουστινιανὸς κλείσῃ τῷ 529 διὰ περὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικτάγματος τὰς φιλοσοφικὰς σχολάς. Ἡ περιφρόνησις τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, αἱ σωματικαὶ σκληραγωγίαι προέβησαν μέχρι παραφροσύνης· μοναχοὶ, ἐρημίται, ἀναχωρηταί, παντοῖοι ἀσκηταί, στυλῖται, κιονῖται καταπλημμύρισαν τὴν αὐτοκρατορίαν τὴν ἤδη ἐκτεθειμένην ἀπ' ἄρκτου καὶ μεσημβρίας εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ἀπείρων βαρβαρικῶν σιτιῶν.

¹⁾ «Πίστιν βασιλείαν ἐμῶν μένων συνέτριβον
«Σοὶ Μάνερ Ἰψιμέδον τόνδ' ἱερὸν ἔκτισα ναὸν
«Ἑλλήνων τεμένη καὶ βωμοὺς ἐξαλαπάξας
«Χεῖρς ἀπ' οὐτιδανῆς ἰωδιανῆς ἔδνον Ἀνακτι.

Ἡ ἐν τῇ Παλαιόπολει Κερκύρας ἐστὶ σωζομένη αὕτη ἐπιγραφή εἶναι ἐν ἐκ τῶν πολλῶν ὑποδείγματων τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ὁ Ἰωδιανός.—ὄν, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ πολὺς Μουστοξύδης, παπληνημένως τινὲς ἐσύγχυσαν μὲ τὸν ὁμώνυμον Ρωμαῖον Αὐτοκράτορα,—ἦτο θρησκομανὴς τις ὅστις ἐνόμισεν ὅτι ἀπαθανάτισεν τὸ ὄνομα τοῦ ἐξ ἀλ α π ἄ ξ ω ν τοῦς δωρικῶς ναοὺς τῶν Κερκυραίων.

²⁾ Εἶναι αξιοπαρατήρητον ὅτι ἱερεῖς χριστιανοὶ κατέκαυσαν τὰ δράματα τοῦ Μενάνδρου, ὡς τὴν ἀνάγνωσιν δὲν ἀπέστεργεν οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅστις καὶ παρατίθεισιν ἕνα στίχον τοῦ ποιητοῦ τούτου (Κορινθ. Α. κεχ. ιε. 33 πβλ. Meisner's Menandri fragm. σελ. 73). Ὅτι δὲ ὁ Παῦλος συνήθως ἀνεγίνωσκε τοὺς Ἕλληνας ποιητάς, ὥστε καὶ αὐτοὺς εἶχε διὰ μνήμης· ἕτερον παράδειγμα ἔχομεν ἐν τῷ ἡμιστιχίῳ ὅπερ ἀναφέρει ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους λόγῳ τοῦ (Πράξ. κεφ. ζ'. 28) καὶ τὸ ὅποιον εὐρηται ἐν τοῖς Φ α ι ν ο μ ε ν ο ι ς τοῦ Ἀράτου (3) καὶ ἐν τῷ εἰς Δ ι α ῖ μ ν ο τοῦ Κλεάνθους. Πῶς δὲ ἔχων οἰκίστους τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ γεννηθεῖς ἔπου οἱ κάτοικοι ἐλάλουν ἑλληνοστί μεταχειρίζεται γλῶσσαν ἄξιατον, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ (Κορινθ. Β'. ιε'. 6.) καὶ ἐδραϊζουσιν; ἵνα τοῦτο ἐννοήσωμεν μὴ λησμονήσωμεν ὅτι εἶλκε τὸ γένος ἐξ οἰκογενείας προσκολλημένης αὐστηρῶς εἰς τὴν πατριστὶκὴν ἀρετήν, καὶ ὅτι ὅλως ἰουδαϊκῇ ὑπῆρξεν ἡ παιδικὴ ἀνατροφή του.

ὑπὸ τούτων πιεζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιπερισπασμῶν κλυδωνιζόμενος ὁ Πάπας Λέων ὁ γ', μηδεμίαν δὲ προσδοκῶν βοήθειαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ σκανδαλισθεὶς ὅτε εἶδε γυναῖκα—τὴν Ἀθηναίαν Εἰρήνην—τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν περιβληθείσαν, καὶ τὸν μὲν ἄνδρα Λέοντα τὸν Χάζαρον, δηλητηριάσασαν, τὴν δὲ υἱὸν, Κωνσταντῖνον τὸν ε' ἀνακηρώσασαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἵνα τὴν φιλαρχίαν αὐτῆς κορέσῃ καὶ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον τῶν Καισάρων—ὁ Πάπας οὗτος, λέγομεν, ἔχρισεν ἐν Ἀκουῖς-γράνῳ αὐτοκράτορα τὸν φράγκον υἱὸν τοῦ Πιπίνου, ὑποτάξας οὕτω τὴν Ἰταλίαν εἰς τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν ξένου ἡγεμόνος, ἐξ οὗ παρήχθη ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐκεῖνος ὁ γενόμενος ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις παραιτίος πολλῶν ἐν τῇ ἰταλικῇ χερσονήσῳ συμφορῶν.

Κάρολος ὁ μέγας ἀνεφάνη ὡς τηλαυγὴς πυρσὸς, σβεσθέντος τοῦ ὁποίου πυκνὸν σκότος ἐκάλυψε τὴν δύσιν. Ὁ γνόφος τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἔρχεται αὐτόθι διασκεδάζομενος εἰμὴ ἅμα αἱ κοινότητες ἀνέκυψαν ἐν Ἰταλίᾳ. Τὰ πλοῖα τούτων διέπλευσαν τὴν Μεσόγειον, ἥτις ἀπὸ τοῦ δ', ἄχρι τοῦ ἡ, αἰῶνος ὑπῆρξεν ἑλληνικὴ λίμνη καὶ ἀπὸ τοῦ θ', ἄχρι τοῦ ια', ἑλληναραβικὴ. Αἱ δημοκρατίαι αὐταὶ ἐμπορεύθησαν μετὰ τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Βοσπόρου· ἀπέλαβον προνομίας ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰόππῃ, Καισαρείᾳ, Τριπόλει, Πτολεμαῖδι, καὶ εἰσέγαγον εἰς τὰς χώρας αὐτῶν οὐ μόνον τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ὠραίας τέχνας καὶ καλλιτέχνας ἀρίστους. Μνημεῖα καὶ ἵχνη βυζαντινῆς καλλιτεχνίας σώζονται ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ ἐν ἣ ἡ τέχνη τοῦ καλοῦ προώδευσε γιγαντιαίως βήμασιν, ἀλλ' ἥς οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι ὑπῆρξαν Ἕλληνες ἔνιοι τῶν ὁποίων συγγέοντες μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Ὁ τέκτων τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐν Παταουίῳ, τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν Φλωρεντίᾳ, τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Αὐγουστινιανῶν ἐν Πίσσᾳ, ὁ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει γλύψας τὸν ἄμβωνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ὁ τοσκότα καλὰ καὶ ἐξάίσια τῆς γλυπτικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἔργα φιλοπονῆσας ἦτο ὁ Νικόλαος ὁ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἐπωνομασθεὶς Pisano, εἴτε ἅτε γεννηθεὶς ἐν Πίσσᾳ εἴτε ἅτε διακριθεὶς προπάντων ἐκεῖ, ἀλλ' ὅστις πιθανώτατα ἦτο υἱὸς Ἕλληνας καλλιτέχνου.

Τὸ κίνημα τῶν Σταυροφοριῶν ἀνέδειξε τοὺς Ἰταλοὺς κυρίους τῆς Μεσογείου, μετὰ δὲ τὴν τετάρτην ἐγκατεστάθησαν αὐτοὶ καὶ ἕτεροι δυτικοὶ—, οὗς οἱ ἀνατολιταὶ Φράγκους ἀδιακρίτως ἀπεκάλεσαν,—εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Αὕτη δὲ εἶναι ἐποχὴ ἣν ὀφείλει μετ' ἐπιστάσεως νὰ μελετήσῃ ὁ βουλούμενος νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἐξόχως τὸ Βυζάντιον ἔσχον ἐπὶ τῶν γραμ-

μάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἰταλίᾳ ὅπου ἤδη ἤρχιζον καλλιεργούμενα. καὶ μὲν συμμετέσχον τῆς ἐπιρροῆς ταύτης οἱ Ἀράβες, ἀλλ' οὗτοι, ὡς εἶναι πασίγνωστον, εἶχον ἐκπαιδευθῆ ὑπὸ τῶν κατακτημένων παρ' αὐτῶν λαῶν καὶ προπάντων ὑπὸ τῶν Ἑλληνοσύρων, Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων. Ὁ Ἐβενσιᾶς, ὁ Αὐερόης καὶ ἕτεροι μεθρημνήνευσαν παρχμορφοῦντες ἐν μέρει τὸν Ἀριστοτέλη οὐ τὰ συγγράμματα, ἐπὶ πολὺν χρόνον θεωρηθέντα ὡς τὸ πανδοχεῖον πάσης μαθήσεως, δι' αὐτῶν ἐγνωρίσθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἐπιμελεία δὲ τοῦ ἁγ. Βοναβεντούρα τοῦ Σεραφικοῦ καὶ τοῦ ἐξ Ἀκοίνου Θωμᾶ τοῦ Ἀγγελικοῦ, τῶν θεμελιωτῶν τούτων τῆς σχολαστικῆς, ἐσχολιάσθησαν καὶ διεσαφηνίσθησαν τοῖς συγχρόνοις αὐτῶν.

§ 4. Ἡ βυζαντινὴ ἢ ὑπὸ τῶν δυτικῶν περιφρονητικῶς κληθεῖσα *κατωτέρα Αυτοκρατορία*, ἥτις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἔσωζεν εἰμὴ τὸ ὄνομα, διερκοῦντος τοῦ μέσου αἰῶνος πρὶς τῆς θάλας λυπηρότατον. Προβαλλομένη ὑπὸ Περσῶν, Σαρακηνῶν, Αὐάρων, Γότθων, Βουλγάρων, Σλάβων, Φράγκων, Τούρκων ἀπύλυσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ πολυάριθμα θέματα αὐτῆς ἕως οὗ περιορίσθη ὅλη εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἦτο καὶ ἡ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης αὐτοκρατορίας κεφαλὴ, ἣν ἐπὶ τέλους τῷ χιμνγ' τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων Πάντων ἀπέτεμεν ὁ ἀκινάκης Μωάμεθ τοῦ 6'. Ἐν αὐτῇ ὁμῶς τῇ περιφρονηθείσῃ αὐτοκρατορίᾳ οὐκ εὐάρθμοι ἄνδρες διέπρεψαν ἐπὶ τῇ στρατηγικῇ περινοίᾳ καὶ πολιτικῇ συνέσει. Ὁ καλλίνικος Ἡράκλειος, Λέων ὁ Ἰσαυρος, ἡ Εἰρήνη, ἂν παρκαλείψωμεν τὰς ἀμαυρούσας τὸν βίον τῆς κηλίδας, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ὁ τελευταῖος Κωνσταντῖνος ἐδόξασαν τὴν ἐποχὴν τῶν. Πλὴν ἵνα τις ὀρθῶς κρίνῃ περὶ τούτων καὶ παραπλησίων προσώπων πρέπει νὰ ἀναγινώσκῃ μετὰ μεγίστης περισκεψέως τοὺς συγχρόνους χρονογράφους τῇ ὁδηγίᾳ τῶν ὁποίων συνέγραψαν τὰς νεκρολογίας τῶν ὁ Le Beau, ὁ Γίββων καὶ ὅσοι ἐπκνέλαβον τὰ ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐκείνων συμπληθέντα. Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι ὡς ἐπιτοπολὺ παραμορφώνουσι τὰ γεγονότα ἢ διὰ νὰ θωπεύσωσι τὸν ἡγεμόνα ἢ ὑπηρετοῦσιν, ἢ διὰ νὰ διαβάλωσι τοὺς ἐτεροδοξοῦντας. Κατὰ τινες ἐξ αὐτῶν λ. χ. ὁ Ἰσαυρος καὶ ὁ Θεόφιλος εἶναι τέρατα ἀνοσιουργίας, χρηστὴ δὲ εὐσεβὴς καὶ ἀγία ἡ Εἰρήνη διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι, οἱ μὲν κατήργησαν τῶν εἰκόνων τὴν λατρείαν, ἡ δὲ ἀνεστήλωσεν αὐτὰς δοῦσα πέρας εἰς τὴν πρῶτην εἰκονομαχικὴν ἐποχὴν.

Ἐνῷ τὸ Κράτος ἐτήκετο, οἱ ἐν Βυζαντίῳ πεπαιδευμένοι διέτριβον ἀταράχως περὶ ἀτελευτήτους θεολογικὰς διαμφισβητήσεις καὶ ἀτερπῆ γραμματικὰ ζητήματα· πλὴν οἱ σχολαστικοὶ ἐκεῖνοι ἐπηγρύπνου, ὡς αἱ Ἐστιάδες περὶ τὸ ἱερὸν πῦρ, ὅπως μὴ

σβεσθῇ ἡ δὰς ἥτις ἔμελλε τρίτην φορὰν νὰ φωταγωγῇ τὴν Εὐρώπην¹⁾.

Ἡ Αυτοκρατορία, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ λόγιος Ζαμπέλιος, ὑποτυποῦσα τὴν Ῥωμαϊκὴν παράδοσιν ἦτο ἀρχὴ πολιτικῆς ἐνότητος· ἡ γραμματολογία ἦτο ὁ φύλαξ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ θρησκεία τοὺς μὲν τοῦ Κράτους ὑπερμάχους ἐστήριζε, τὸν δὲ ἑλληνισμὸν ζωογονοῦσα καὶ ἀνακαινίζουσα προπρεσκεύαζε τὴν παλιγγενεσίαν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ²⁾.

Ὀλίγον προτοῦ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καταλείποντες τὴν ἀλωθεῖταν ὑπὸ τοῦ βαρβαρίου πατρίδα τῶν εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐνθα ἔτυχον εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς. Ἐκεῖ προσέφυγε Γεώργιος ὁ Γεμιστὸς, Ἰάνος ὁ Λάσκαρις, ὁ Βησσαρίων, ὁ Χρυσόχλωρος, ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Γαζής, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Χαλκακονδύλης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ὧν τὰ ἔργα καὶ συγγράμματα ἐπιδεικνύουσι τὴν ἀρετὴν. Λαυρέντιος ὁ ἐκ Μεδίκων, ὁ καὶ μεγάλωπρεπής τοῦ πίκλην, ἐτίμηπεν ἐξόχως αὐτοὺς ἀλλ' ἐτι μᾶλλον ὁ υἱὸς του, ὁ μέγας Λέων 1', ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ὁποίου κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κυβερναλίου ἰδρύθη τὸ γυμνάσιον ὃ ἐγένετο φυτώριον ἑλληνισμοῦ, ἐνθα δὲ ἐξεπαιδεύθησαν πλεῖστοι τῶν ὁμογενῶν μας διακριθέντων ἔπειτα εἰς τὰ λατινικὰ καὶ τὰ πατρῷα γράμματα, ἐν οἷς ἐκλεΐσθησαν Νικόλαος ὁ Σοφριανὸς εὐπατρίδης Κερκυραῖος καὶ εὐνοῦς τῷ καρδινάλιῳ Ν. τῷ Ροδολφῷ, Χριστόφορος ὁ Κονταλέων, Κωνσταντῖνος ὁ Ράλλης, Ματθαῖος ὁ Δεσφρὴς καὶ ἕτεροι. Ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν Ρώμῃ, ἐν Μεδιολάνοις, ἐν Ἐνετίᾳ ἐντεῦθεν καὶ πέραν τῶν Ἀλπεων οἱ διάσημοι ἐκεῖνοι πρόσφυγες ἀπεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ἐνεκκίνισαν νέαν ἐποχὴν γραμματολογικῆς ἀναγεννήσεως καὶ διεσάφησαν, ἀνυόμενοι ἐκ τῶν πηγῶν τῶν, τὰς διδασκαλίας τῶν μεγάλωφρων προπατόρων τῶν, ἐν οἷς ἔγκειται ὁ σπόρος τῶν ὁσων οἱ νεώτεροι ἐπενόησαν ἐν ταῖς μεταφυσικαῖς ἐπιστήμας, οἱ τινες δὲ ἐν ταῖς κατὰ φύσιν ἐπὶ τοσοῦτο προέβησαν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ὥστε πολλὰ ἐμάντευσαν ἃ σήμερον διὰ τῆς πειραματικῆς μεθόδου ἐνεργῶς ἀπεδείχθησαν.

ἵνα σαφῶς ἐννοήσωμεν πῶς καὶ πόσον οἱ Ἕλλη-

¹⁾ Οἱ φιλοσκόμμοις Γάλλοι οἵτινες χλευάζουσι τοσοῦτο τοὺς Βυζαντινοὺς ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐχρειάζοντο ἔργα ἐδαπάνων τὸν καιρὸν τῶν εἰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ γραμματικὰς φλυαρίας, φαίνονται ἐπιλήσμονες ὅτι ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ 16'. ὅτι ἰσχυρὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, ὧν προῖστατο ἡ Ἀγγλία, συνεμάχθησαν κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ κατέστρεψαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς ἀσιατικὰς καὶ ἀμερικανικὰς ἀποικίας τῆς, οἱ ἐν Παρίσι τοῖς λόγοις λαϊκοὶ τε καὶ κληρικοὶ ἐτάραττον εὐρανὸν καὶ γῆν διαμφισβητοῦντες ἂν ἔπρεπε νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ πολυβούλητος Βουλὰς ὁ Μονογενὴς (Unitéinitus) ἢ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ 16'. ²⁾ Σπ. Ζαμπελίου Βυζαντινὰ Μελέται.

νας συνετέλεσαν εἰς τὴν κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα κοινωνικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης θὰ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ ἱχνη ἐκείνων, νὰ μάθωμεν τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς τῶν, τὰς παντοίας ἰδιωτικὰς καὶ δημοσίας ὑπηρεσίας τῶν, τὰς παραδόσεις τῶν ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις, τὰ φιλοπονηθέντα ὑπ' αὐτῶν συγγράμματα κτλ. Ὁ δὲ ἐπιχειρήσεων παρ' ἡμῖν τὴν ἔρευναν ταύτην θέλει πράξει ἔργον ὠφέλιμον ἅμα καὶ πατριωτικόν.

Ἡ εὐεργετικὴ ἐνέργεια τῶν μνησθέντων ἑλληνοβυζαντινῶν εἶναι ἀναντίρρητος, ἀλλ' ἀπ' ὀλίγων ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δεόντως ἐξετιμήθη· ἐν τοῖς ὀλίγοις ὅμως τούτοις πολύτιμος εἶναι ἡ μαρτυρία Ἰακώβου τοῦ Αεοπάρδη, οὗ τινος νομίζομεν τοῦ ἔργου ἀντάξιον νὰ παραθέσωμεν ἐν τέλει τὴν ἐπομένην ἀξιοσημεῖωτον περικοπήν. «Θαυμάσιον τῶνόντι», λέγει ὁ κλεινὸς συγγραφεὺς ἀπὸ ἑλληνικὸν τοῦτο ἔθνος ὃ ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρες περίπου συνεχεῖς αἰῶνας ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπερέβη τὰ ἄλλα κατὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ γράμματα, οὐδέποτε ὅμως ὑπελείπετο αὐτῶν. Κατακτῶν διαδίδει ἀμφοτέρω εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν· κατακτώμενον φιλοῦσθαι αὐτὸν εἰς τοὺς ἐτέρους τῆς Εὐρώπης λαούς. «Ἐπὶ μὲν δεκατρεῖς αἰῶνας τὰ διέσωσεν ἀκμαῖα καὶ σχεδὸν πάντοτε ἀδιάφθορα καὶ ἀνόθευτα, ἐπὶ δὲ πτοὺς λοιποὺς ἑνδεκα τὰ διεφύλαξε μόνον αὐτὸ ἐν μέσῳ κόσμου βαρβάρου ἢ ἐκβαρβαρωθέντος καὶ ἐπιλήσιμονος πάσης ὀρθῆς διδασκαλίας. Ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν λαὸς ἐξημερωμένος καὶ εὐπαιδευτος διαιτρίβων εἰς μεγάλας καὶ εὐάνδρους πόλεις ὡς περὶ ἐκδόσμου μέγαλα λαμπρὰ καὶ ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ παντοία τῆς καλλιτεχνίας μνημεῖα, ἐγένετο θέαμα καινοφανὲς εἰς λαὸν σκαιὸν, ἀμαθῆ, οἰκήτορα πύργων, ἀχρείων κωμῶν, ἀπροσβάτων ὁρέων, σχεδὸν ἄγριον καὶ κτηνώδη. Ἐπὶ τέλους προσεγγιζούσης τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔμελλε ἐνὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ βαρβάρου καὶ παρ' ὀλίγον μετὰ τοῦ ὀνόματος ν' ἀπολέσῃ τὴν ὑπαρξίν του, ἐφάνη ὡς φλόξ ἥτις πρὶν ἢ τελέως ἀποσβεσθῇ ζωηρότερον διαυγάζει· παρήγαγε ψυχὰς γενναίας ἀξίας τύχης καὶ καιρῶν εὐνουστέρων καὶ ἀνδρας εὐφυστάτους, οἵτινες μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τῆς πατρίδος τῶν ἄλλοι ἄλλοις καταφεύγοντες ἀνέδειξαν καὶ αὖθις τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ ἄρα ἐν τῷ κόσμῳ διδάσκαλον γραμμάτων καὶ πολιτισμοῦ»¹⁾.

ΦΡ. ΛΑΒΑΝΑΣ.

¹⁾ Discorso in proposito di una orazione Greca di Giorgio Gemisto Pletone. Firenze 1836.

Η ΝΕΑ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχεια. Ἰδε φυλλάδ. 320.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Μετὰ τὸ ὄχυρόν Βρίδγερ ἡ μὲν κλιτὺς γίνεται ταχεῖα, ἀπότομος καὶ χλοερὰ, ἡ δὲ ὁδὸς μόλις κεχαργμένη ἐξακολουθεῖ οὔσα ἀνώμαλος καὶ πλήρης πετρῶν. Καὶ ποὺ μὲν ἀναγκάζεσαι νὰ ἀναβῇς στρογγύλην κορυφὴν, ποὺ δὲ νὰ καταβῇς εἰς βαθεῖας φάραγκας, καὶ ποὺ νὰ διασχίσῃς πνευστιῶν ἀμμῶδες ἔδαφος. Ἐν γένει δὲ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ὄροπεδίου τῶν ἀγόνων Σιέρρας, τὸ ὅποιον φαίνεται δυσμενὲς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀκολουθοῦμεν εἰς κλιτύν· χαμηλότερον δὲ εὐρίσκομεν στενὰς κοιλάδας καὶ χαράδρας ὅπου ἀντὶ ἀγρίου ἐλελισφάκου φύεται ὑψηλὸς χόρτος πολὺ πλέον γενναῖος. Τὸ ὕδωρ ψιθυρίζει πρὸς τὰ κάτω, καὶ ἰτέει δεικνύουσι τὸ ἐλικοειδὲς ρεῦμα τῶν πηγῶν αἵτινες καταρρέουσι πανταχόθεν. Ὁ ἥλιος δύνει ἐνῷ διαβαίνομεν μετὰ ταχύτητος τὴν Muddy Creek (τὸν βορβορώδη κόλπον), καὶ ὅτε παρήλθομεν τὴν Quaking-Asp (τὴν φρίσσουσαν λεύκην) ἐξέστημεν ἰδόντες πέραν ἐπικρήμαντο λόφου ζωηρὸν φῶς, ὡς ἂν κοιλάς τε καὶ λόφος ἀνεφλέγοντο. Ἦτο δὲ κατάλυμα Μορμόνων. Ἐκατὸν περίπου ἅμαξαι τοποθετημέναι ἡ μία πλησίον τῆς ἄλλης ὡς μάνδρα, κατὰ τὸ παραδεδεγμένον σύστημα, ὅπως ἀμύνωνται πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς, κατέχουσι τὴν κοιλάδα· ἀκρόλοφοι καὶ μεγάλοι σωροὶ βράχων κρύπτουσι τὸν ἑναστρὸν οὐρανόν. Πρὸ πάσης ἀμάξης λάμπει μεγάλη πυρὰ περὶ τὴν ὁποίαν σωρεύονται ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, οἱ μὲν δειπνοῦντες, οἱ δὲ χορεύοντες, καὶ ἄλλοι τραγουδοῦντες. Βόες, ἡμίονοι, ἵπποι σχηματίζουσι συγκεχυμένας εἰκόνας καὶ περιέρχους συζυγίας σχημάτων. Οἱ κύνες κοιμῶνται περὶ τὰς πυρὰς ἢ τρέχουσιν ὕλακτοῦντες. Μουσικὴ ἐκ κυμβάλων καὶ σαλπίγγων ζωογονεῖ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἀλλόκοτον τοῦτο θέαμα. Καὶ δὲν διέβημεν μὲν ἔτι τὰ ὑψηλὰ ὄροπέδια, αἰσθανόμεθα ὅμως ὅτι ἡ ἑδὲμ τῶν ἀγίων δὲν εἶναι μακράν· πλησιάζομεν εἰς τὴν πόλιν τῆς λίμνης Σαλὲ ἥτις ἐλκύει πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν γαλάτην χωρικόν, καὶ τὸν ἐργάτην τῆς Μάντσεστερ, καὶ τὸν ἐπαίτην τῆς While-Chapel.

Μετὰ μίαν ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Bear-River (τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀρκτου), διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἁγγλοῦ ἐπισκόπου Meyers μέλους τῆς μορμονικῆς ἐκκλησίας. Μέχρι τῆς ὥρας ταύτης ὁ ἱεράρχης οὗτος ἐξήσκησε μετὰ πολλῆς μετριοπαθείας τὰ δικαιώματα ὅσα οἱ ὁμόθησκοι αὐτοῦ ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ὠραίου φύλου, διότι ἔχει δύο μόνον γυναῖκας, μετὰ τῆς ἐτέρας τῶν ὁποίων συζῇ εἰς Bear-River. Τὸ